

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
ODSJEK ZA FILOZOFIJU

Mia Klarić

ETIKA I NOVINARSTVO

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Hrvoje Jurić

Zagreb, lipanj 2014.

Sadržaj

SAŽETAK	2
ZUSAMMENFASSUNG	3
1. POJAM ETIKE	4
2. POJAM NOVINARSTVA	6
3. ORGANIZIRANOST NOVINARA U HRVATSKOJ	12
4. KODEKS ČASTI HRVATSKIH NOVINARA	14
4.1. Etika novinarskog poziva	14
4.2. Pristup informacijama	15
4.3. Autorsko pravo	16
4.4. Zaštita ljudske intime	17
4.5. Pretpostavka nedužnosti	17
4.6. Sukob interesa	18
4.7. Odgovornost urednika	19
4.8. Ispravak netočne informacije	19
5. NOVINARSKO VIJEĆE ČASTI	21
6. NEETIČNO I ETIČKI PRIJEPORNO NOVINARSTVO	23
6.1. Kategorije neetičnog novinarstva	23
6.1.1. Prepisivanje tuđeg novinarskog teksta	24
6.1.2. Neistinito izvještavanje	24
6.1.3. Jednostrano izvještavanje	26
6.1.4. Narušavanje temeljnih prava čovjeka	28
6.1.5. Narušavanje prava manjinskih grupa	30
6.2. Etički prijeporno novinarstvo	30
6.2.1. Korištenje anonimnih izvora	30
6.2.2. Propagandni tekstovi	31
6.2.3. Loš ukus i opscenost	35
6.2.4. Nesuglasje teksta i naslova	35
6.2.5. Zlouporeba kolumne	36
7. ZAKLJUČAK	39
8. LITERATURA	41

ETIKA I NOVINARSTVO

Sažetak

Sveprisutnost i rastući utjecaj medija otvaraju sve veći prostor za moguću manipulaciju čitateljstvom i publikom. S druge strane, višegodišnja ekonomska kriza pogubno je utjecala na neke od medija, a druge ozbiljno ugrozila, tjerajući ih na smanjivanje troškova i otpuštanje novinara, okretanje *oglašivačkom businessu*, a time i na sve češće sukobljavanje s normama etički prihvatljivog novinarstva. Novinarstvo je profesija koja podrazumijeva veću društvenu odgovornost od prosječne privredne djelatnosti, međutim, zbog loših gospodarskih uvjeta i otežanog preživljavanja na tržištu, ali i drugih objektivnih i subjektivnih razloga, sve su češći slučajevi srozavanja novinarstva na društveno neprihvatljivu razinu. Stoga tema "etika i novinarstvo" u današnje vrijeme dodatno dobiva na važnosti.

U svom radu ukazujem na primjere neetičnog i etički prijepornog novinarstva. Neetično novinarstvo, kao teži oblik neuvažavanja i narušavanja etičkih normi, odvojila sam od etički prijepornog novinarstva, koje ostavlja mogućnost za konfrontaciju stavova o konkretnim slučajevima. U neetično novinarstvo uvrstila sam prepisivanje tuđih novinarskih tekstova, neistinito izvještavanje, jednostrano izvještavanje, narušavanje temeljnih prava čovjeka i narušavanje prava manjinskih grupa. U etički prijeporno novinarstvo uvrstila sam korištenje anonimnih izvora, pisanje propagandnih tekstova, loš ukus i opscenost, nesuglasje teksta i naslova te zluporabu kolumni.

Kategorizacije i podjele potkrijepila sam primjerima, konkretnim slučajevima iz medija, uglavnom pisanih, koji su dospjeli pred Novinarsko vijeće časti Hrvatskog novinarskog društva, zasad jedino tijelo koje se na razini novinarske profesije bavi pitanjem etičnosti.

ETHIK UND JOURNALISMUS

Zusammenfassung

Die Omnipräsenz der Medien ermöglicht einen starken Einfluss der Gleichen auf die Leserschaft und auf ihr Publikum. Auf der anderen Seite hatte die Wirtschaftskrise eine verharrende Wirkung auf manche aus der Medienbranche – die Medien müssten ihre Kosten mindern, Arbeiter (Journalisten) entlassen, sich mehr auf Werbungen und Anzeigen orientieren und die ethischen Grundsätze außer Acht gelassen. Der Journalismus hat eine starke gesellschaftliche Funktion (Verantwortung), die leider wegen der schlechten wirtschaftlichen Lage immer mehr und mehr ins Wanken gerät. Deswegen bekommt das Thema "Ethik und Journalismus" in der heutigen Zeit mehr an Bedeutung.

In meiner Arbeit weise ich auf unethische und ethische Konflikte im Journalismus auf. Unter unethischem Journalismus ist Folgendes zu verstehen – Plagiate, unwahre Berichte, einseitige Berichterstattung, Verletzung der Menschenrechte und der Rechte von Minderheiten. Bei ethischen Auseinandersetzungen handelt es sich um anonyme Textquellen, Propaganda, Obszönität, Unterschiede zwischen Titel und Text und dem Missbrauch von Kolumnen.

Für jede von diesen Kategorien sind in der Arbeit Beispiele angeführt. Die Beispiele sind meist aus den schriftlichen Medien und mit den gleichen Beispielen hat sich auch der Journalistische Ehrenrat der Kroatischen Journalistischen Gesellschaft befasst. Der Journalistische Ehrenrat ist die einzige Institution die sich mit ethischen Fragen im Journalismus beschäftigt. Neben dem Ehrenrat wurde kürzlich auch der Kroatische Rat für Medien gegründet, der sich zukünftig auch mit ethischem Verstoßen befassen wird.

1. POJAM ETIKE

Riječ etika dolazi od grčke riječi *ethos* i u najranijim je vremenima (u tekstovima Homera i Hezioda) označavala način na koji je neko živo biće naviklo živjeti u svojoj životnoj sredini. Dakle, način života kakav se nalazi ili preuzima i usvaja iz svoje okoline. Etika je, prema tome, temeljito, kontinuirano i argumentirano domišljanje o dobrom življenju i ispravnom djelovanju, koje je započelo već u 5. stoljeću prije Krista i traje sve do danas. Upravo je etika ta koja pokušava dati odgovore na pitanja: kako živjeti, kako se vladati, kako djelovati? Ta pitanja traže odgovore prema ljudskom etosu, temeljnim ćudorednim principima, vrijednostima i normama, te prema pravilima morala.

Iako se danas često upotrebljavaju kao sinonimi, pojmovi *etika* i *moral* se razlikuju. Riječ *moral* (lat. *mos, moris*) Ciceronov je prijevod grčke riječi *ethos* i znači običaj i karakter. Moral možemo definirati kao sveukupnost važećih moralnih normi, prosudbi i institucija, dok je, na drugoj strani, etika filozofsko istraživanje i promišljanje morala. Etika je, dakle, filozofija morala. Iz pojmovne razlike termina *etika* i *moral* slijedi da etička promišljanja nisu nužno moralna, ali i obratno, moralna promišljanja ne moraju uvijek biti etička. Dakle, ako se bavimo etikom, to ne znači da automatski djelujemo moralno, nego da reflektiramo o moralnome iz kritičke perspektive filozofa. U svakom slučaju, cilj je etike razumsko utemeljivanje koncepcije dobrog ljudskoga djelovanja i dobrog življenja.

Bavljenje bilo kojom djelatnošću, pa i novinarstvom, ukoliko se želi nazivati etičkim, mora se zasnivati na temeljnim principima opće etike i ćudorednog života, kako pojedinca, tako i društva. Precizno pojmovno određenje etike otežano je činjenicom da definicija etike uvelike ovisi o filozofskom stajalištu, ali bez obzira o kojoj se etici radilo (filozofskoj, političkoj, duhovnoj, poslovnoj, novinarskoj), ona uvijek ima pozitivan naboj i imperativ da se djeluje moralno ispravno i poslovno korektno.

Etika u novinarstvu podrazumijeva moralno ispravno i poslovno korektno postupanje i odlučivanje novinara, urednika i nakladnika u obavljanju zadaće javnog izvješćivanja. Riječ je, dakle, o obavljanju zadatka u kojem isključiva orijentacija na ekonomsko-racionalne motive nije dovoljna ni održiva. Etika nositelja bilo kojeg zanimanja ponajprije je etika osobnosti. Ljudskom je biću naloženo da ostvaruje samo sebe, da razvija svoju osobnost, da sile koje su u njemu uspije dovesti do djelovanja. Samoostvarenje je svojstveno samo ćovjeku, a redovito se događa posredstvom drugog ćovjeka. Ćovjeku je, dakle, za njegovo samoostvarenje potreban drugi ćovjek, i dokle god nema tog uzajamnog odnosa neće biti ni samoostvarenja. Ćovjek je socijalno biće koje svoju svrhu i puninu ostvaruje ne u sebi i za

sebe, nego u i po drugome. U tom bismo smislu mogli reći kako se novinaru, uz zadatke i ciljeve informativno-poslovne etike, postavljaju zadaci i ciljevi socijalne i političke etike.

David Nordfors kaže:

"Pozornost javnosti uvjet je javne debate. Društvu je to potrebno. Bez zajedničke pozornosti teško je doći do zajedničkog jezika koji ljudima omogućava da kolektivno odrede koje teme su važne. Jezik im omogućuje djelovanje. U situaciji kada se svako trudi privući pažnju svih ostalih, natjecanje za pozornost javnosti još je zanimljivije. U isto vrijeme, pozornost ima gravitacijski efekt. Pažnja privlači pažnju. Svakoga zanima o čemu svi ostali govore. Ovo je objašnjenje za mnoge poznate osobe i prolaznu modu. Određeni broj poznatih ljudi je poznat po tome što je poznat. Ljudi slijede prolaznu modu zbog toga što znaju da je i drugi slijede. Proizvodnja pozornosti i posredovanje opravdano imaju veću vrijednost nego ikada ranije. Konkurencija je veća. Više je glasova. Ali, to ne znači da je doba predvodnika prošlo i da će odsad nadalje vladati masovni pokreti. Upravo suprotno."¹

¹ D. Nordfors, "Razdvajanje novinarstva i medija", 2010, <http://www.media.ba/bs/menadzment-novinarstvo-online-vezza/razdvajanje-novinarstva-i-medija>.

2. POJAM NOVINARSTVA

Prema najjednostavnijoj definiciji, novinarstvo je struka kojom se bave novinari. Posao im je prikupljanje, pisanje i objavljivanje informacija za tiskane medije, časopise, radio, televiziju i internet.²

Definicija novinarstva kao zanimanja složenija je, pa smo dužni posvetiti joj više pozornosti. Prema nacionalnoj klasifikaciji zanimanja, koju je Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (DZS) donio temeljem Zakona o državnoj statistici iz 1994. godine,³ zanimanje je skup poslova i radnih zadaća (radnih mjesta) koji su svojim sadržajem i vrstom organizacijski i tehnološki toliko srodni i međusobno povezani da ih obavlja jedan izvršitelj koji posjeduje odgovarajuća znanja, sposobnosti i vještine. U državnoj statistici zanimanje podrazumijeva posao (radno mjesto) što ga obavlja osoba radi stjecanja sredstava za život. Posao (radno mjesto) definira se kao skup radnih zadaća koje izvršava jedna osoba. Podaci o organizacijski i tehnološki srodnim poslovima odnosno radnim mjestima skupljaju se u zanimanja.

Naziv zanimanja određuje se prema vrsti posla, odnosno prema sadržaju rada u zanimanju (pletač košara), prema složenosti zanimanja (diplomirani ekonomist za...), prema rezultatu rada (ribar), prema mjestu obavljanja posla (skladištar, vrtlarski radnik), prema sredstvima rada (rukovatelj strojem...) i slično. Naziv ima ključnu riječ koja određuje zanimanje (inženjer) i jednu ili više kvalifikatorskih oznaka koje ga točnije određuju (strojarski inženjer konstruktor). "Bez obzira na završeno obrazovanje, osoba koja obavlja poslove direktora ili novinara ima zanimanje direktor odnosno novinar", istaknuto je na internetskoj stranici Državnog zavoda za statistiku.

Pojmovnik DZS-a sužava prostor za definiranje novinarskog zanimanja, ali ne u mjeri koja bi nam se činila dovoljnom. Upravo relacija u koju su najvjerojatnije slučajno stavljena zanimanja direktora i novinara, koja Državni zavod za statistiku logično razdvaja, predstavlja spojeno zanimanje u većem broju hrvatskih medija. Uglavnom je u lokalnim novinama i radio-stanicama u proteklih dvadeset godina bilo i još uvijek ima primjera gdje je direktor službeno i glavni urednik u mediju pa mu u opisu zanimanja stoje obje zadaće, a u stvarnosti je još i komentator, često i novinar-reporter, ukoliko, kad i gdje to poželi biti. Primjer čak 20-

² Usp. <http://hr.wikipedia.org/wiki/Novinarstvo>.

³ Usp. <http://www.dzs.hr>.

godišnjeg radnog staža na sve tri odnosno četiri skupine radnih zadataka zabilježen je u tjedniku *Varaždinske vijesti* od 1991. do 2011. godine.

Pojam 'novinar' u literaturi se različito tretira, a jedan od važnih razloga leži u činjenici da je sam sadržaj tog zanimanja znatno modificiran tijekom vremena, među ostalim uvođenjem novih tehnologija u tu djelatnost te prilagodbom gospodarskim promjenama. Tijekom vremena se u svijetu medija promijenila i predodžba o tom zanimanju, za koje se nekoć držalo da zahtijeva samo talent, a danas je jasno da se ne može kvalitetno obavljati bez odgovarajuće izobrazbe i kvalifikacije.

Njemačka udruga novinara (DJV) u opisu zanimanja "novinar/novinarica" navodi da je novinar/novinarica ona osoba koja profesionalno sudjeluje u izradi, odnosno širenju informacija, mišljenja i zabave u medijima koristeći riječ, sliku, ton ili kombinaciju tih sredstava prikazivanja prema slijedećim kriterijima: novinarke i novinari su stalno zaposleni ili rade honorarno za tiskovne medije (novine, časopise, oglasne novine ili aktualne publikacije novinskih kuća), za radijske i televizijske postaje (radio i televizija) i ostale elektroničke medije (on- i off-line mediji ako proizvode ponude i usluge orijentirajući se prema novinarskim standardima), izvještajne agencije, službe za tisak u gospodarstvu, upravi i organizacijama (rad s javnošću i interna komunikacija) kao i u obrazovnom radu i konzaltingu na području medija.⁴

U novinarske usluge ubrajamo prije svega proizvodnju informacija u riječi i slici temeljenu na istraživanju (skupljanje i provjera), odabiru i obradi informacijskih sadržaja i njihovoj autorskoj pripremi za medij (izvještaji i komentari), obradu i posredovanje te ostale disponirajuće djelatnosti na području organizacije tehnike i osoblja.

Novinarke i novinari ostvaruju svoje zanimanje kao honorarni zaposlenici ili namještenici nekog medijskog poduzeća odnosno na području rada s javnošću u nekom gospodarskom poduzeću, upravi ili organizaciji.⁵

Prema najraširenijem uvjerenju, novinari (izvorni pojam *le journaliste* dolazi od francuskog *le jour* – dan) su zaposlenici ili honorarni suradnici koji rade u redakcijama novina, radijskih i televizijskih stanica i raznih agencija.⁶ Oni prikupljaju i obrađuju najnovije informacije, a potom ih – putem listova, radijskih i televizijskih odašiljača te raznih kompjutorskih mreža – odašilju do publike. Novinari tako nastoje obavijestiti svoju publiku o

⁴ Usp. M. Kunczik, A. Zipfel, *Uvod u znanost o medijima i komunikologiju*, Zaklada Friedrich Ebert, Zagreb, 2006.

⁵ Usp. <http://www.fes.hr/E-books/pdf/Uvod%20u%20publisticku%20znanost%20i%20komunikologiju/03.pdf>.

lokalnim, državnim i međunarodnim političkim zbivanjima, o akcijama istaknutih i zaslužnih ljudi te raznih tvrtki, kulturnim i sportskim događajima, kriminalu, nesrećama, prirodnim katastrofama, ratovima. Svoju publiku, ukratko, izvješćuju o svemu što misle da bi ona željela ili morala znati.

U načelu, novinar bi prvo morao odrediti koje bi informacije njegovi čitatelji, slušatelji ili gledatelji trebali saznati, a zatim bi morao u što kraćem vremenu doći do tih informacija i obraditi ih tako da publici budu i zanimljive i razumljive. Obradene informacije novinari mogu ponuditi svojoj publici u obliku teksta, slike, pokretne slike ili glasom, ovisno o mediju kojim se te informacije šire.

Novinari se najčešće dijele na novinare pisce i na novinare urednike. Prvi obično prikupljaju i pišu informacije u obliku teksta. Na radiju ga ponekad sami i čitaju, a na televiziji ga često sami, u montaži, povezuju s videozapisom. Novinari urednici obično vode računa o fazama koje prethode radu novinara pisca ili se na njega nastavljaju: oni najprije naručuju i organiziraju prikupljanje određenih informacija, a zatim odlučuju je li dobivena informacija uopće važna i zanimljiva za objavljivanje, koliko s obzirom na to mora biti opsežan tekst i kakvo će mjesto dobiti u listu ili emisiji. Oni odlučuju i o tomu s kakvom će najavom, naslovom i slikom popratiti informaciju. Podjela između urednika i pisaca nije, međutim, uvijek oštra, pa nije rijetkost da novinari pisci i uređuju rubrike ili emisije, ili da urednici i pišu.

Novinari pisci često se dijele prema načinu na koji obavljaju svoj posao. Reporter izvještava s mjesta događaja, nastojeći slikovito dočarati i atmosferu, a ne samo činjenice. Izvjestitelj izvješćuje o sastancima, važnijim političkim, gospodarskim ili društvenim događajima. Istražitelj traga za manje dostupnim pa i tajnim informacijama. Komentator na osnovi informacija iz različitih izvora predlaže tumačenje pozadine nekog događaja i posljedice koje bi on mogao imati za širu ili užu zajednicu. Redakcije mogu imati i dopisnike iz drugih gradova u zemlji i u inozemstvu. U informativno-političkim redakcijama obično se razlikuju novinari za vanjsku i unutrašnju politiku, gospodarstvo, obrazovanje, socijalnu politiku, zdravstvo, kulturu, sport i druga, često i uža područja. No ni ta podjela nije pravilo.

Da bi došao do informacija, novinar se služi dokumentacijom, opažanjem i razgovorom. Pri obradbi informacija on bira ono što je u tom trenutku bitno za temu koju

⁶ Usp. <http://mrav.ffzg.hr/zanimanja/book/part2/node1501.htm>.

obrađuje, u opsegu koji mu određuje prostor u novinama ili vrijeme predviđeno za emitiranje. Pritom se mora truditi da informacije prenese vjerno, a tekst napiše tako da bude privlačan, razumljiv i pismen.

Novinari rade u svako vrijeme i u različitim uvjetima, ovisno o zahtjevu posla, zadatku ili organizaciji rada. Ima ih u ratovima, pri potresima i poplavama, pri nesrećama i ubojstvima. Satima sjede na sjednicama, voze se svim mogućim prijevoznim sredstvima. Kad pripremaju tekst, obično rade u redakcijama, koje su pune ljudi i buke telefonskih razgovora, pisača i razgovora kolega, a pisanje im ometaju i česti telefonski pozivi ili hitne obveze. Radno vrijeme novinara ovisi o vrsti medija i o poslu unutar redakcije. Kojiput se radno vrijeme može odrediti i formalno, u skladu s rokovima u kojima se mora završiti neka emisija ili list, no diktiraju ga i događaji, pa ono traje sve dok posao nije obavljen. Kad prikupljaju informacije, novinari razgovaraju i s ljudima koji možda te informacije ne žele dati ili su u nekoj teškoj životnoj situaciji. Neke situacije u kojima novinari moraju sudjelovati mogu i za njih biti vrlo teške (rat, prirodne katastrofe, nesreće). Osim toga, novinari uvijek rade pod pritiskom kratkoga roka u kojemu moraju obaviti posao, ograničenoga prostora koji može zauzeti njihov prilog, odgovornosti za točnost, a ponekad, nažalost, i političke podobnosti informacije.

Novinar bi morao misliti na posljedice onoga što napiše, s obzirom na to da njegovo pisanje može za nekoga biti štetno. Novinar bi se morao znati izražavati, morao bi dobro vladati vlastitim jezikom i pravopisom te najmanje jednim stranim jezikom. Uz osnovna znanja iz novinarstva, poželjna je opća kultura veća od prosječne. Poželjna su znanja iz politologije, povijesti, prava, ekonomije, sociologije i socijalne psihologije, filozofije i logike te raznih grana umjetnosti i tehnike.

U hrvatsko novinarstvo još ulaze ljudi s vrlo različitom naobrazbom: od onih sa završenom srednjom školom do onih sa završenim fakultetima različitih usmjerenja. To će, međutim, sve više biti iznimka, a pravilom će postati zapošljavanje diplomiranih novinara kao i ljudi s diplomom neke struke, uz dodatno novinarsko obrazovanje. U Hrvatskoj se novinari školuju na Fakultetu političkih znanosti i na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu.

Kad se zaposli, novinar obično počinje od prikupljanja i pisanja informacija – najprije onih najjednostavnijih, a zatim sve složenijih. Komentatorima, urednicima i dopisnicima iz inozemstva postaju u pravilu ljudi s više godina iskustva na poslovima izvještavanja.

U analizama organizacije medija u stručnoj literaturi često se koristi pojam 'komunikator'. Sve osobe ili skupine osoba koje recipijentu prenose informacije, mišljenja i zabavne sadržaje, tj. sudjeluju u njihovu prenošenju, sabiru se pod ovim pojmom, uključujući čak i vozača voznog parka neke radijske postaje ili uličnog prodavača novina, odnosno kolportera. Pojam novinarstva je bitno uži.

Poslove slične novinarskim obavljaju pisci najrazličitijih tekstova, urednici knjiga i drugih tiskovina, voditelji i moderatori različitih razgovora i tribina, stručnjaci za odnose s javnošću, glasnogovornici i sastavljači službenih priopćenja državnih organa.⁷ Dakle, poslovi koje oni obavljaju slični su novinarskima, ali se ne ubrajaju u zanimanje novinara.

S druge strane, kriterij po kojem bi se neka osoba mogla proglasiti novinarom samo u slučaju kad bi to bilo njeno glavno zanimanje neopravdano sužava krug ljudi koji se bave novinarskom djelatnošću. odnosno rade novinarski posao. U Hrvatskoj i brojnim drugim zemljama, naime, novinarstvo je i dodatno zanimanje kojim netko osigurava ekonomsku egzistenciju. Pod novinarima se stoga podrazumijevaju svi suradnici u medijima kojima je to glavno ili dodatno zanimanje i koji se bave skupljanjem, obradom, provjerom i komentiranjem vijesti i/ili zabavnih sadržaja.

Posebice u lokalnim i regionalnim novinama pored novinara kojima je to glavno zanimanje rade mnogi kojima je to sporedno zanimanje. U slobodne suradnike ubrajaju se svi suradnici na honorarnoj osnovi – za razliku od primatelja mjesečne plaće – pri čemu može biti riječ kako o zaposlenim, tako i o samostalnim djelatnicima. Slobodna suradnja nije ograničena samo na novinare i može sezati od povremene suradnje do djelatnosti glavnog zanimanja. Slobodni suradnici ni u kom pogledu nisu tek "pomoćna radna snaga". Suodlučujuću važnost nemaju samo za uređivanje novina i časopisa, nego su i u proizvodnji radijskih i televizijskih programa u mnogo čemu prijeko potrebni. Primjerice, 1994. godine trećina ukupnog broja novinara u Njemačkoj bili su slobodni suradnici.

U osnovi se kod novinara ne radi o homogenoj društvenoj skupini ljudi, premda za industrijske države u najmanju ruku vrijedi činjenica kako većina novinara potječe iz srednjeg sloja. Ovisno o položaju određene medijske organizacije te o vrsti medija (dnevne novine, tjednik, radio, televizija, itd.), bitno se razlikuju zadaci i novinarsko viđenje struke.

Velika je razlika između lokalnog reportera, agencijskog novinara, dopisnika iz inozemstva, glavnog urednika ili npr. suradnika odjela za odnose s javnošću.

⁷ Usp. <http://mrav.ffzg.hr/zanimanja/book/part2/node1501.htm>.

Pod zvanjem "novinar" može se nabrojiti velik broj pojedinačnih zvanja s različitim oznakama djelatnosti (npr. urednik, voditelj, fotoreporter, reporter, itd.). Pritom se glavni urednik uglavnom bavi organizacijom, nadzorom, podjelom poslova i zadataka. U novinama, primjerice, on odlučuje o smještanju i naslovima, zastupa redakciju prema van te njeguje poslovne kontakte. Nasuprot tome, reporter treba biti kreativan, treba znati preuzeti inicijativu, spretno i fleksibilno istraživati, prikazivati i pisati. Unutar medija vjerojatno postoji neka vrsta novinarskog "odljeva mozgova", jer bolje plaćeni položaji pri vrhu hijerarhije medijske organizacije uglavnom su povezani s upravom i nadzorom. Izvorni novinarski zadaci, kao što su istraživanje, pisanje i uređivanje tamo se više gotovo ni ne obavljaju. Temeljem novinarskih uspjeha dobri se novinari često unapređuju na položaje na kojima svoje novinarske sposobnosti pretežito uopće ne mogu koristiti.⁸

⁸ Usp. <http://www.fes.hr/E-books/pdf/Uvod%20u%20publisticku%20znanost%20i%20komunikologiju/03.pdf>.

4. ORGANIZIRANOST NOVINARA U HRVATSKOJ

Većina novinara u Republici Hrvatskoj članovi su Hrvatskog novinarskog društva (HND), profesionalne udruge sa stogodišnjom tradicijom. Ciljevi HND-a su: ostvarivanje profesionalnih interesa, etičnosti i slobode javnog izražavanja; promicanje Ustavom zajamčenih prava javnosti da bude izviještena o svim zbivanjima u društvu, te prava svake osobe na slobodu izražavanja, mišljenja i dostupnost svim javnim glasilima; čuvanje ugleda i dostojanstva profesije; zaštita novinara od samovolje izdavača i sprečavanje monopola te materijalna i socijalna zaštita novinara.⁹

Ciljevi HND-a ostvaruju se: stalnom suradnjom sa Sindikatom novinara Hrvatske, te s vladinim i nevladinim stručnim i znanstvenim ustanovama i udrugama za razvoj informiranja i zaštitu javne riječi u zemlji i inozemstvu; organiziranjem pružanja pravne pomoći i stalnim ukazivanjem na kršenje prava javnosti da zna, zaštitom profesionalnog i materijalnog položaja i ugleda novinara; osiguranjem povremenih ili stalnih fondova za socijalnu i materijalnu pomoć; zahtjevom da se u javnim glasilima zapošljavaju visokoobrazovani profesionalni novinari; organiziranjem i podupiranjem stručne i profesionalne izobrazbe, te stručnih i znanstvenih skupova.

U ostvarivanju ciljeva i profesionalnih i materijalnih interesa novinari se štite statutima redakcija i kolektivnim ugovorima s poslodavcem, a na nacionalnoj razini kolektivnim ugovorom s Vladom i poslodavcima.

Novinari ne moraju biti zaposleni u redakcijama niti moraju biti honorarni suradnici da bi bili novinari. Postoje i tzv. slobodni novinari (*freelanceri*), dakle, osobe koje obavljaju samostalnu djelatnost novinarstva. O problematici kojom su zaokupljeni freelanceri ponajbolje govori aktualni prijedlog Programa rada Ogranka slobodnih novinara Hrvatskog novinarskog društva, iz kojeg prenosimo nekoliko naglasaka:

"Budući je, sada, prilično nejasno koje su sve kategorije, i po kojim osnovama, novinara (administrativno) svrstane u Ogranak slobodnih novinara, nužno je u suradnji s Tajništvom HND utvrditi točan popis slobodnih novinara, te utvrditi po kojoj je osnovi tko svrstan u tu kategoriju, odnosno tko je registrirani slobodni novinar (i po kojoj je osnovi registriran), tko je honorarac, a tko nezaposlen."¹⁰

⁹ Usp. <http://www.hnd.hr>.

¹⁰ <http://www.freewebs.com/45linesperatovic/Program%20rada%20Ogranka%20slobodnih%20novinara%20HND-a.pdf>.

Ponekad interesi tih skupina novinara nisu podudarni, i umjesto "guranja pod tepih" problema s kojima se sučeljavaju, zbog nepodudarnih interesa trebalo bi se razlučiti o kojim je vrstama problema riječ, te sukladno tome i koji su mogući i najpovoljniji putovi rješavanja tih problema.

Upravo bi stoga bilo nužno organizirati raspravu o osnivanju sekcija Ogranka slobodnih novinara, Sekcije registriranih freelancera, Sekcije honoraraca i Sekcije privremeno nezaposlenih novinara.

Da bi se zaustavilo stalno pogoršavanje zakonskog položaja novinara umjesto nedorečene definicije novinara u zakonu o medijima valja posebnim zakonom jasno definirati zanimanje novinara. Stoga je nužno izraditi tekst prijedloga zakona o pravima novinara i poticanju financijski neovisnog novinarstva.

Zakonom bi se trebao urediti pravni položaj profesionalnih novinara i propisati Registar slobodnih novinara kojim bi upravljala Skupština slobodnih novinara, a administrativne poslove vodilo bi Tajništvo HND-a. Tim bi se zakonom, pored definicije profesionalnog novinara i Registra slobodnih novinara, trebala odrediti i porezna i socijalna prava profesionalnih novinara, osobito slobodnih novinara i tzv. honoraraca – navedeno je u aktualnom Prijedlogu programa rada Ogranka slobodnih novinara Hrvatskog novinarskog društva.

4. KODEKS ČASTI HRVATSKIH NOVINARA

Hrvatsko novinarsko društvo je na 50. skupštini održanoj 27. studenoga 2009. u Opatiji usvojilo obvezujući Kodeks časti hrvatskih novinara.¹¹ Kodeks časti obvezujući je za čitavu profesiju, dakle, i za novinare koji nisu članovi HND-a. Kako je napomenuto u završnim odredbama Kodeksa, novinar koji radi u skladu s ovim Kodeksom uživa podršku svog uredništva i svoje profesionalne organizacije. Statutom Hrvatskog novinarskog društva određene su sankcije za povredu Kodeksa. Redakcijskim se aktima utvrđuje i odgovornost za primjenu Kodeksa na novinare koji nisu članovi HND-a. Za zaštitu i primjenu Kodeksa nadležno je Novinarsko vijeće časti HND-a.

Napomenimo na ovom mjestu da su HND i nakladnici vodećih tiskanih i elektroničkih medija 2013. godine osnovali Hrvatsko vijeće za medije (HVM). Riječ je o samoregulatornom tijelu osnovanom radi praćenja i sankcioniranja kršenja novinarske etike. Nakon početnih organizacijskih i finansijskih problema¹² HVM je u veljači 2014. održao skupštinu na kojoj su osnivači jednoglasno odlučili da Vijeće nastavi s radom. Slična tijela postoje u većini europskih zemalja, s temeljnim ciljem implementacije etičkih načela u rad medija kako bi se novinari i urednici zaštitili od pritiska, a čitalačka publika od neodgovornosti medija. Osnivači Hrvatskog vijeća za medije su HND, HUP-UNI, Hrvatska udruga radija i novina (HURIN), Nacionalna udruga televizija (NUT), HRT, Nova TV, RTL televizija i Udruga internetskih portala IAB Croatia.¹³

4.1. Etika novinarskog poziva

U općim načelima Kodeksa časti hrvatskih novinara napomenuto je da pravo na točnu, potpunu i pravovremenu informaciju te slobodu mišljenja i izražavanja misli predstavlja jedno je od temeljnih prava i sloboda svakog ljudskog bića, bez obzira na rasu, boju kože, spol, jezik, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, imovinu, rođenje, naobrazbu, društveni položaj ili druge osobine. Iz tog prava javnosti da bude upoznata s činjenicama i mišljenjima proizlazi i cjelina obveza i prava novinara.¹⁴

¹¹ Usp. <http://www.hnd.hr/hr/godisnjiizvjestajnc19992003/show/66548/>.

¹² Usp. *Novinar*, br. 1-3, 2014, str. 8.

¹³ Usp. isto.

¹⁴ Usp. <http://www.hnd.hr/hr/dokumenti/>.

U svom su radu novinari dužni braniti ljudska prava, dostojanstvo, slobode i vrijednosti, uvažavati pluralizam ideja i nazora, opirati se svim oblicima cenzure, pridonositi jačanju pravne države i kao dio javnosti sudjelovati u demokratskoj kontroli moći i vlasti. Novinari se pridržavaju Ustava i zakona Republike Hrvatske, njeguju kulturu i etiku javne riječi i uvažavaju civilizacijska dostignuća i vrijednosti. Njihova je obveza pridržavati se profesionalnih etičkih načela. Ovim se Kodeksom utvrđuju ta načela te štite neotuđiva prava pojedinaca i pravo javnosti na informaciju.

U nastavku Kodeksa napomenuto je da se u svom djelovanju novinari vode etikom novinarskog poziva. Oni čuvaju ugled, dostojanstvo i integritet svoje profesije, međusobno surađuju i njeguju kolegijalne odnose i profesionalnu solidarnost.

Polazeći od načela da su u demokratskom društvu javna glasila slobodna, samostalna, istraživačka i otvorena za različita i raznolika mišljenja, novinar za svoj rad snosi odgovornost pred javnošću, zakonom i svojom profesionalnom organizacijom. Iznošenjem vlastitog i kritičkog stajališta u traganju za istinom, kao osnovnim načelom u profesionalnom radu, novinar aktivno sudjeluje u stvaranju javnog mnijenja i kolektivnom rasuđivanju o temama od javnog interesa. Novinar ima pravo i dužnost odbiti radni zadatak koji je u suprotnosti s profesionalnim etičkim standardima novinarskog posla. Rad novinara podliježe kritici javnosti. Novinari i uredništva obvezni su pažljivo se i kritički odnositi prema svim primjedbama i preporukama koje im se upućuju. Pravo je i dužnost novinara zauzimati se za slobodan protok informacija. Novinar je obvezan iznositi točnu, potpunu i provjerenu informaciju. On kritički prosuđuje izvore informacija i u pravilu ih navodi. Ima pravo i ne otkriti izvor informacije, ali za objavljeni podatak snosi odgovornost. U svim novinarskim priložima, pa tako i u komentarima i polemikama, novinar je dužan poštovati etiku javne riječi i kulturu dijaloga te uvažavati čast, ugled i dostojanstvo osoba ili skupina s kojima polemizira. Kada izvještava o temama o kojima postoje različita relevantna stajališta, a posebice kada se iznose optužujući navodi, novinar nastoji sva ta stajališta predstaviti javnosti.

4.2. Pristup informacijama

Novinar ima pravo slobodnog istraživanja svih činjenica od javnog interesa, kao i pravo pristupa svim s njima povezanim izvorima informacija. Ako mu je neopravdano uskraćena tražena informacija od javnog interesa, ima pravo o tome obavijestiti javnost.

Plaćanje za dobivanje informacije i suradnja s izvorom koji očekuje plaćanje ili bilo koje druge protuusluge u zamjenu za informaciju dopustivi su samo ako je riječ o jedinom načinu dobivanja informacije od iznimnog javnog interesa.

Novinar ne smije zloupotrijebiti povjerenje uspostavljeno s izvorom informacije. Pravnu ili fizičku osobu koja novinaru daje informaciju novinar mora upoznati u kojem će mediju i kojem kontekstu ta informacija biti objavljena. Smisao izjava i intervjua novinar ne smije iskrivljavati, ni izravno, niti izvlačenjem iz konteksta. Autorizacijom se podrazumijeva isključivo potvrda autentičnosti sadržaja intervjua. Oprema intervjua ne podliježe autorizaciji. Jednom autoriziran intervju smatra se konačnim.

Prikupljajući informacije novinar se ne smije služiti metodama protivnima ovom Kodeksu, osim ako nema drugog načina doći do informacije od iznimnog javnog interesa. Nedopustivi su pokušaji iznude informacije zastrašivanjem, prijetnjama, ucjenama i drugim oblicima prisile.

Novinar poštuje zakonske odredbe o tajnosti podataka i embargo na objavljivanje informacije. Kršenje tih ograničenja dopušteno je jedino ako su ona zloupotrijebljena kako bi se spriječilo objavljivanje informacija od iznimnog javnog interesa.

4.3. Autorsko pravo

Novinar poštuje autorstvo drugih novinara i ostalih sudionika u javnom informiranju. U svojim priložima navodi izvore kojima se koristio. Plagijat je nespojiv s novinarskom etikom.

Ako je novinar objavio netočnu informaciju, dužan ju je u najkraćem mogućem roku ispraviti. Ispravak treba nastojati objaviti na istom ili jednakovrijednom mjestu medijskog prostora i na isti ili jednakovrijedan način na koji je bila objavljena informacija na koju se ispravak odnosi. Isto vrijedi i za sve druge postupke kojima su prekršena načela ovog Kodeksa.

Novinari u svom djelovanju poštuju, štite i promiču temeljna ljudska prava i slobode, a osobito načelo jednakosti svih građana. Posebna se odgovornost očekuje kad se izvještava ili komentira prava, potrebe, probleme i zahtjeve manjinskih društvenih skupina. Informaciju o rasi, boji kože, vjerskoj ili nacionalnoj pripadnosti, životnoj dobi, spolu, seksualnoj orijentaciji, rodnom izražavanju, bilo kojoj fizičkoj ili mentalnoj osobini ili bolesti, bračnom stanju, životnom stilu, društvenom položaju, imovinskom statusu ili razini obrazovanja novinar navodi samo ako je ona izrazito relevantna u kontekstu u kojem se iznosi.

Nedopustivo je koristiti stereotipe, pejorativne izraze, ponižavajuće prikazivanje, kao i svaki drugi oblik izravnog ili neizravnog poticanja ili podržavanja diskriminacije.

4.4. Zaštita ljudske intime

Novinar treba štiti čovjekovu intimu od senzacionalističkog i svakog drugog neopravdanog otkrivanja u javnosti. Obvezan je poštovati svačije pravo na privatnost. Nedopustivo je bez njihovog dopuštenja snimati osobe u okruženju u kojem se opravdano očekuje privatnost. Narušavanje nečije privatnosti mimo njegove volje i znanja dopušteno je samo ako je opravdano iznimnim javnim interesom.

Posebna se pozornost, obazrivost i odgovornost zahtijeva pri izvještavanju o samoubojstvima, nesrećama, osobnim tragedijama, bolestima, smrtnim slučajevima i nasilnim djelima. Novinar treba izbjegavati intervjuiranje i prikazivanje osoba koje su izravno ili neizravno pogođene tim događajima, osim kada je riječ o iznimnom javnom interesu. U tom je slučaju novinar dužan voditi računa o časti, ugledu i dostojanstvu osoba o kojima izvještava.

Vijesti o samoubojstvima i pokušajima samoubojstava ne naglašavaju se te ih treba svesti na najmanju moguću mjeru, uz poseban obzir kad je riječ o djeci. Potrebno je pridržavati se i stručnih smjernica za izvještavanje o samoubojstvima.

4.5. Pretpostavka nedužnosti

U priložima o sudskim postupcima treba poštovati ustavno načelo pretpostavke nedužnosti optuženika te dostojanstvo, integritet i osjećaje svih stranaka u sporu. U kaznenim su postupcima novinari dužni poštovati pravo na zaštitu identiteta zaštićenih svjedoka, pouzdanika, "zviždača" i oštećenika, koji ne smiju otkriti bez njihova pristanka, osim u slučajevima od iznimnog javnog interesa.

Baveći se političkim sukobima novinar uvažava građanska prava i slobode sudionika te osnove demokratskog političkog sustava. Pritom nastoji zadržati primjerenu profesionalnu distancu.

Novinar ne smije intervjuirati niti fotografirati dijete (do 14 godina) bez njegovog pristanka i bez nazočnosti i pristanka roditelja ili druge odrasle osobe odgovorne za dijete. Ako takav pristanak i postoji, nedopustivo je intervjuiranje ili fotografiranje djeteta kojim bi

mogla biti ugrožena njegova dobrobit. Isto vrijedi i za bilo koji drugi postupak kojim se izravno ili neizravno otkriva identitet djeteta. Dobrobit djeteta nadređena je javnom interesu. Novinar ne smije otkriti identitet djeteta ili maloljetnika uključenog u slučajeve seksualnog zlostavljanja ili bilo kojeg drugog oblika nasilja ili kaznenog djela, bez obzira na to je li dijete ili maloljetnik svjedok, žrtva, osumnjičenik ili okrivljenik. Medijski prilogi o takvim slučajevima ne smiju omogućiti identifikaciju djeteta ili maloljetnika. Identitet djeteta ili maloljetnika dopušteno je otkriti samo iznimno, kada je to u javnom interesu i ne ugrožava dobrobit djeteta ili maloljetnika, te uz pristanak roditelja ili skrbnika djeteta ili maloljetnika, ili kada to radi dobrobiti djeteta traže državna tijela.

4.6. Sukob interesa

Novinar se ne smije baviti poslovima koji bi mogli ugroziti njegovu neovisnost, objektivnost i samostalnost prosuđivanja, narušavajući njegov novinarski dignitet. Mora izbjegavati situacije koje bi ga mogle uvući u sukob interesa i zaprijetiti njegovom osobnom ugledu i ugledu novinarske profesije. Novinar ne prihvaća darove, usluge, nagrade, plaćena putovanja, dodatno zapošljavanje, rad u politici i druge pogodnosti koje bi mogle umanjiti ili dovesti u pitanje njegovu vjerodostojnost, kao i vjerodostojnost novinarske profesije. Treba izbjegavati i sve druge situacije koje mogu stvoriti dojam o njegovoj pristranosti. Ako se nađe u sukobu interesa, mora ga otkriti javnosti. Novinar je dužan oduprijeti se svim oblicima pritisaka pojedinaca ili skupina da utječu na njegovo izvještavanje te o takvim pokušajima ima pravo obavijestiti javnost.

Novinar, kao i svaki građanin, ima pravo na političko i drugo opredjeljenje. On, međutim, u svom djelovanju zauzima profesionalnu distancu prema aktualnim zbivanjima, što je jedan od preduvjeta za objektivno i profesionalno izvještavanje o događajima.

Novinar ne smije objavljivati informacije radi stjecanja osobne materijalne koristi. Dok javnost nije o njima obaviještena, novinar ne smije za osobne interese upotrijebiti informacije o financijskim kretanjima koje je dobio novinarskim djelovanjem. Ako trguje vrijednosnim papirima o kojima izvještava, mora to otkriti javnosti.

Novinar ne smije biti autorom oglasa i drugih propagandnih priloga, jer to dovodi u sumnju njegovu profesionalnu nepristranost. Isto vrijedi i za svaki drugi oblik sudjelovanja u reklamnim i propagandnim aktivnostima.

4.7. Odgovornost urednika

Urednici novinskih izdanja, radijskih i televizijskih programa, kao i elektroničkih publikacija koje objavljuju novinarske priloge, dužni su pridržavati se profesionalnih etičkih načela koja vrijede za sve novinare. Njihova je odgovornost da i oglasi, pisma čitatelja, kao i svi drugi nenovinarski tekstualni, vizualni i zvukovni sadržaji izdanja koja uređuju budu u skladu s etičkim i zakonskim načelima javnog priopćavanja. U elektroničkim publikacijama u kojima korisnici izravno objavljuju tekstualne, vizualne ili zvukovne sadržaje urednici su dužni osigurati mehanizme koji će onemogućiti ili barem ograničiti objavljivanje etički i zakonski neprihvatljivih sadržaja. Ako dođe do njihovog objavljivanja, dužni su ih u najkraćem mogućem roku ukloniti iz izdanja.

Urednik ne smije od novinara zatražiti da radi protiv profesionalnih etičkih načela.

Novinarski prilogi kojima je skraćivanjem ili drugim uredničkim intervencijama bitno izmijenjen smisao mogu se objaviti samo uz suglasnost autora. Dođe li do nesuglasnosti, autor ima pravo povući svoj prilog ili potpis. Za novinarski prilog objavljen bez imena ili inicijala autora ili pod pseudonimom, kao i za onaj koji potpisuje više autora, odgovara urednik.

Urednik odgovara za cjelokupnu tekstualnu, vizualnu i zvukovnu opremu novinarskog priloga. Oprema mora vjerno izražavati sadržaj novinarskog priloga.

4.8. Ispravak netočne informacije

Ako je u novinskom izdanju, radijskom ili televizijskom programu ili elektroničkoj publikaciji objavljena netočna ili u bitnome nepotpuna informacija, ili informacija kojom su na neki drugi način prekršene odredbe ovog Kodeksa, svatko tko je izravno ili neizravno stvarno ili potencijalno oštećen objavom te informacije ima pravo na ispravak. Stajalište novinara i stajališta drugih osoba prenesena u novinarskom prilogu ne podliježu pravu na ispravak.

Ispravak se, u dijelu koji se izravno odnosi na netočnu ili u bitnome nepotpunu informaciju, mora objaviti bez promjena i dopuna, na istom ili jednakovrijednom mjestu medijskog prostora i na isti ili jednakovrijedan način na koji je bila objavljena informacija na koju se ispravak odnosi. Ispravak se može objaviti u skraćenom ili izmijenjenom obliku samo ako na to pristane podnositelj zahtjeva. Ispravak se mora objaviti na način da je razvidno kako je riječ o ispravku te se bez suglasnosti podnositelja zahtjeva ne smije objaviti među

reagiranjima ili pismima čitatelja, odnosno gledatelja i slušatelja. U elektroničkim publikacijama ispravak i informacija na koju se on odnosi moraju biti međusobno povezani poveznicama. Dužnost je urednika osigurati da ispravak bude objavljen u najkraćem mogućem roku. Komentar ili odgovor na ispravak ne smije biti objavljen zajedno s ispravkom u istom izdanju medija.

Prikriveno oglašavanje i promidžbeni novinarski prilogi nisu dopušteni. Nedopušteno je i prepletanje i povezivanje novinarskih priloga i oglasa. Bili plaćeni ili besplatni, oglasi, kao i sve plaćene informacije, moraju se jasno i nedvojbeno razlikovati od novinarskih priloga – navedeno je u važećem Kodeksu časti hrvatskih novinara, usvojenom na 50. skupštini Hrvatskog novinarskog društva 27. studenoga 2009. u Opatiji.

5. NOVINARSKO VIJEĆE ČASTI

O etičnosti ili neetičnosti novinarskih tekstova odnosno pristupa u obavljanju novinarskog posla u Republici Hrvatskoj odlučuje Novinarsko vijeće časti Hrvatskog novinarskog društva. Prema Pravilniku o radu Novinarskog vijeća časti, usvojenom 7. prosinca 2012. godine, "Novinarsko vijeće časti je tijelo kojem je temeljna zadaća čuvanje dostojanstva, časti, etike i odgovornosti novinarske profesije. Svoju zadaću Novinarsko vijeće časti ostvaruje praćenjem i nadzorom poštivanja načela i odredbi Kodeksa časti hrvatskih novinara. Kodeks časti hrvatskih novinara obvezuje sve novinare bez obzira na to jesu li ili nisu članovi HND, pa su prema tome dužni poštivati postupak i odluke Novinarskog vijeća časti."

Raspravljati se može ako je nazočna većina članova Vijeća, a odluke se donose većinom glasova nazočnih članova. Manjina ima pravo na izdvojeno mišljenje, koje je obvezno sastavni dio odluke.

Novinarsko vijeće časti o svojim stajalištima i odlukama obavezno obavještava članstvo putem glasila *Novinar* i web stranice (www.hnd.hr). O svojim stajalištima i odlukama može obavještavati i javnost.

Postupak pred Vijećem časti, bez obzira na to tko ga je pokrenuo, vodi se tako da se utvrde sve činjenice i na temelju njih ocijeni i odluči o kršenju Kodeksa časti ili Statuta HND. Kad se vodi postupak povrede Kodeksa koju je učinio novinar, mora mu se omogućiti obrana. Ako se pred Vijećem časti pokrene i vodi postupak između dviju strana, Vijeće će prije svega pokušati riješiti spor tako da se postigne sporazum među stranama. Ako sporazumno rješenje nije moguće, Vijeće časti donijet će svoj sud.

Ako se u postupku pred Vijećem utvrdi da je novinar povrijedio Kodeks ili Statut HND-a, Vijeće može u blažem slučaju izreći opomenu novinaru i upozoriti ga na obveze, a u težem slučaju, kad se kompromitira dostojanstvo profesije, opomenu koja se objavljuje u glasilu *Novinar* i na web stranicama www.hnd.hr, a prema ocjeni težine povrede i u javnim glasilima.

Kad je novinar teško povrijedio odredbe Kodeksa časti hrvatskih novinara i teško kompromitirao dostojanstvo profesije, Novinarsko vijeće časti može donijeti odluku o isključenju (brisanju) novinara iz članstva HND. Ako je Kodeks teško povrijedio novinar koji nije član HND, Vijeće časti će svoju ocjenu objaviti u javnim glasilima.

Kad Vijeće uoči opetovane pojave kojima se krše norme i načela Kodeksa časti hrvatskih novinara, dužno je povesti raspravu o njima, te o svojim stajalištima i ocjenama obavijestiti članstvo i širu javnost.

Vijeće je dužno takvu raspravu povesti i na prijedlog (zahtjev) pojedinog člana Novinarskog vijeća časti, Izvršnog i Središnjeg odbora HND-a, te Nadzornog odbora HND-a.

6. NEETIČNO I ETIČKI PRIJEPORNO NOVINARSTVO

Etika je filozofijska disciplina, a njeno značenje i preispitivanje u raznim zvanjima i pozivima daju joj univerzalnu vrijednost. Etičke norme nalaze svoje mjesto u prisegama koje daju liječnici i suci, kao i predsjednici država. Čitav je niz zvanja za koja se potpisuju ugovori koji sadržavaju etičke obveze (zabrana primanja poklona, pridržavanje pravila tvrtke, zaštita tajnosti podataka...).

Etička odgovornost novinara, kao i drugih javnih djelatnika, velika je upravo iz tog razloga što im je rad javan i stoga vrlo utjecajan. Ta etika odgovornosti, u smislu brige o posljedicama vlastitoga djelovanja, temelj je etike novinarstva, s ciljem unapređivanja standarda profesionalnog novinarstva i pomaganja novinarima pri donošenju etičkih odluka u svakodnevnom izvještavanju, čime se štite od ulaska u tzv. sivu zonu etičnosti.

Neetičnim novinarstvom smatramo zlouporabu medijskog prostora od strane osoba koje se bave novinarstvom, uređivanjem i/ili izdavanjem medija. Sivu zonu etičnosti mogli bismo označiti kao sporove o nekom pitanju, prijeporne stavove i suprotstavljanja oprečnih ili drukčijih mišljenja. Etičke su kontroverzije u svakodnevnoj praksi novinarstva prijeporni ili dvojbeni, odnosno različiti ili suprotstavljeni stavovi o tumačenju etičnosti odluka. U praksi etike novinarstva postoji nebrojeno primjera sivih zona koje ne pružaju kadšto niti jedan jednostavan odgovor.¹⁵

6.1. Kategorije neetičnog novinarstva

Neetično novinarstvo mogli bismo kategorizirati u slijedeće grupe: prepisivanje tuđih novinarskih tekstova, neistinito izvještavanje, prikazivanje samo jedne strane, narušavanje temeljnih prava čovjeka i narušavanje prava manjinskih grupa.

U nastavku ovog rada obradit ćemo konkretne slučajeve neetičnog novinarstva i potom tzv. sive zone etičnosti. Većina navedenih primjera ima podlogu u prijavi Novinarskom vijeću časti.

¹⁵ Usp. G. Vilović, *Etički prijepori u Globusu i Nacionalu 1999.-2000.*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2004.

6.1.1. Prepisivanje tuđeg novinarskog teksta

Glavni urednik *Poslovnog dnevnika* Darko Markušić podnio je Novinarskom vijeću časti zahtjev za pokretanjem postupka protiv novinarku Vanje Nezirović, autorice teksta "Hanžekoviću cvate biznis, a Nobilo gubitaš", objavljenoga 12. lipnja 2013. u *Jutarnjem listu*, i tadašnjeg glavnog urednika *Jutarnjeg lista* Mladena Plešea. Prema zahtjevu, riječ je o prepisivanju teksta, budući da nije spomenut tekst Saše Paparelle objavljen u *Poslovnom dnevniku* od 11. lipnja "Hanžeković u dvije godine udvostručio prihode na 578 milijuna kuna", napisan na temelju podataka Fine.

Novinarsko vijeće časti proučilo je spomenute priloge i zaključilo da je u prepisivanju novinarka slijedila čak i samu strukturu teksta Saše Paparelle. Novinarki Vanji Nezirović Vijeće je izreklo opomenu, a tadašnjem glavnom uredniku Mladenu Plešeu težu opomenu.

U obrazloženju Vijeća napominje se da je Darko Markušić poslao dopis *Jutarnjem listu*, u kojem upozorava da je novinarka prepisala tekst, objavljen u *Poslovnom dnevniku* dan ranije, a koji je koristio podatke Fine, odnosno podatke koji nisu besplatni. Pritom nije naveden izvor. Markušić je tvrdio kako se takva krađa tekstova *Poslovnog dnevnika* ne događa prvi put, tražio je ispriku barem u online izdanju te pozvao nadležne da u budućnosti izbjegavaju takve krađe, pogotovo stoga što štetu trpe oba glasila i hrvatsko novinarstvo u cjelini. Novinarsko vijeće časti ocijenilo je da se radi o zaista grubom prepisivanju te je izreklo mjere opomene i teže opomene.

6.1.2. Neistinito izvještavanje

Neistinito izvještavanje, odnosno svjesno iskrivljavanje činjenica, proizvoljno predviđanje i temeljenje izvještaja na glasinama najteži je oblik narušavanja etičkih načela novinarstva. Kao primjer navodimo priloge iz *Jutarnjeg lista*, iz svibnja 2013., nakon čije objave je Vitomira Lončar Novinarskom vijeću časti podnijela zahtjev za pokretanjem postupka protiv autora.¹⁶

Zahtjev je podnesen protiv Tomislava Čadeža zbog tekstova objavljenih u *Jutarnjem listu* 11. svibnja 2013. "Kako posluje kazalište Vitomire Lončar", 14. svibnja 2013. "Što

¹⁶ Usp. <http://www.hnd.hr/hr/ZakljucciNovinarskogvijecacasti/>.

otkriva dokumentacija o poslovanju Kazališta Mala scena za 2011. godinu", 22. svibnja 2013. "Pijani milijarderi gradskog proračuna". Prijava je podnesena i protiv urednice portala *Jutarnjeg lista* Gordane Jankoske Vranić te glavnog urednika Mladena Plešea zbog objave i opreme tekstova.

Vitomira Lončar tražila je pokretanje postupka protiv novinara i glavnoga urednika zbog objave i opreme tekstova objavljenih u *Jutarnjem listu* od 11., 14. i 22. svibnja, u kojima je, tvrdi, novinar napisao niz kleveta i uvreda o radu kazališta Mala scena i njezinim osnivačima Vitomiri Lončar i Ivici Šimiću te im tako nanio neprocjenjivu štetu. Tvrdila je kako se u tekstovima na izrazito senzacionalistički način insinuira da su oni trošitelji novca poreznih obveznika, da im država nezasluženo uplaćuje doprinose kao samostalnim umjetnicima. Prema V. Lončar cijeli je niz činjenica prikazan netočno i protumačen zlonamjerno na štetu osnivača kazališta, a da novinar nije kontaktirao nikoga iz kazališta prije pisanja članka te da je tekstove od redakcije *Jutarnjeg lista* naručila interesna skupina o kojoj piše na svom blogu "kao o razornom elementu naše kazališne politike" te da su zato tekstovi i opreme "puni pristranosti i sukoba interesa". U nastavku prijave, V. Lončar je na više od 20 stranica pobijala podatke i tvrdnje iz tekstova.

Novinarsko vijeće časti je ocijenilo da se u tekstovima navode netočni podaci koji su se mogli provjeriti, ali to se nije ni pokušalo učiniti. Uz to, ponavlja se ono što je već bilo javno demantirano, pa Vijeće zaključuje kako je riječ ili o velikoj nemarnosti novinara ili o tendencioznom pisanju, što je vjerojatnije, s obzirom na to da se nikad nije ni pokušalo iznijeti stavove druge strane, što bi bila novinarova obaveza prema javnosti. I oprema je krajnje senzacionalistička, s nadnaslovima, naslovima i podnaslovima koji sugeriraju da su Vitomira Lončar i Ivica Šimić zaista materijalno i drukčije zlorabili svoju javnu funkciju. Ukratko, kontroverzna tema obrađena je jednostrano i s puno netočnih podataka, dakle, neprofesionalno, ako ne i tendenciozno.

U Vijeću je, međutim, izraženo i mišljenje da je Vitomira Lončar trebala tražiti objavu ispravka, a tek se zatim obratiti Novinarskom vijeću časti, te da je u ovom slučaju Vijeće uvučeno u "kulturnjačke rasprave". Kako, međutim, traženje ispravka nije uvjet za prijavu Vijeću časti, a kako se tekstovima i njihovom opremom očito teško prekršilo Kodeks časti hrvatskih novinara, Vijeće je izreklo teže opomene i autoru Tomislavu Čadežu i tadašnjem glavnom uredniku Mladenu Plešeu koji se nije odazvao pozivu da dođe na sjednicu Vijeća i obrazloži svoje postupke.

U raspravi o tome treba li Mladenu Plešeu izreći mjeru isključenja iz HND-a, jer mu je dosad izrečen velik broj težih opomena, odlučeno je da se to ne učini, ali da će se ta mjera izreći bude li ponovno opravdano prijavljen za kršenje Kodeksa.

Na zahtjev Ruže Soldo Novinarsko vijeće časti analiziralo je tekst "Novi detalji u dugotrajnoj borbi za ostavštinu liječnika iz Njemačke", objavljen 13. svibnja 2013. u *Večernjem listu*, te izreklo težu opomenu glavnom uredniku *Večernjeg lista* Goranu Ogurliću i autorici teksta Marijani Zrinjski.

U obrazloženju Vijeća navodi se da je – nakon što je Novinarsko vijeće časti zbog tekstova objavljenih u *Večernjem listu* (23. prosinca 2011. i 6. veljače 2012.) "Nećaci: Udala se za bolesnog ujaka da mu otme imovinu", i "Sumnjiva udovica – čeka se presuda: je li riječ o braku ili prijeveri" izreklo opomenu glavnom uredniku Goranu Ogurliću jer je prekršio Kodeks časti hrvatskih novinara po članku 29. i 30. te novinarki Marijani Zrinjski koja je prekršila odredbe članka 6., 14. i 17. – ponovno, 13. svibnja 2013., objavljen članak na tu temu, "Novi detalji u dugotrajnoj borbi za ostavštinu liječnika iz Njemačke". Iako se to tvrdi u naslovu, članak ne donosi ništa novo, nego je sažetak dvaju prethodnih članaka, zbog kojih su novinarki i uredniku izrečene opomene. Na to se Ruža Soldo ponovno obratila NVČ-u, naglašavajući da je novinarku Zrinjski uputila da sve informacije traži od odvjetnice, ali da to ona nije učinila nego je ponovno iznijela neprovjerene i netočne informacije, blateći njenu osobnu čast.

Ovog puta novinarka Zrinjski očitovala se NVČ-u, tvrdeći da se cijeli tekst temelji na dokumentaciji koju može potkrijepiti. Opravdanje za svoju priču traži u tome što su je navodno objavile austrijske novine te jedne dnevne novine u Hrvatskoj, prije nekoliko godina.

Što se tiče dokumentacije, Ruža Soldo je NVČ-u dostavila presude Općinskog suda u Županji i Županijskog suda u Vukovaru, kojima je oslobođena krivnje. Navodi također da je njena odvjetnica primjerke ovih presuda uručila i novinarki Zrinjski i glavnom uredniku Ogurliću.

6.1.3. Jednostrano izvještavanje

Prikazivanje samo jedne strane prilično je čest primjer neetičnog postupanja u novinarskom radu. Novinari i urednici koji su izostavili drugu stranu pravdaju se brzinom

kojom prilog treba poslati u tisak, a u određenom broju slučajeva druga strana doista odbije iznošenje svojeg viđenja. Najgori slučaj jest namjerno izostavljanje druge strane, u nastojanju da se jednostranim prikazivanjem situacije ili događaja ostvari neki cilj.

KBC Osijek podnio je Novinarskom vijeću časti zahtjev za pokretanje postupka protiv Nefretete Zekić Eberhard, autorice teksta "HLS: U KBC-u Osijek prijete nam otkazima, brane nam se godišnji odmori i usavršavanja", objavljenog u *Glasi Slavonije*, 29. kolovoza 2013. godine.

Sanacijski upravitelj KBC-a Osijek Saša Lamza zamjera novinarki Nefreteti Zekić Eberhard što prije objave članka s optužujućim navodima sindikalne povjerenice Hrvatskog liječničkog sindikata u KBC-u, Leticije Drndić Antolić, nije nazvala ni sanacijskog upravitelja niti njegova zamjenika niti nekoga od njegovih pomoćnika. Sanacijski ravnatelj osobito joj zamjera rečenice u kojima se spominje pritisak uprave na liječnike i medicinski kadar, tjeranje na neplaćeni rad "najgorim mogućim ucjenama i pritiscima", kaos u kojemu se rasporedi rada prave "uz mjere kažnjavanja i nagrada poslušnima i neposlušnima".

U svojem očitovanju Novinarskom vijeću časti novinarka smatra kako nije imala razloga zvati stranku koja se člankom osjeća povrijeđenom, jer da je njezin tekst isključivo priča o osječkoj podružnici HLS-a i njezinu gledanju na položaj liječnika u toj ustanovi, odazivu u sindikat, organizaciji tada tek najavljenog štrajka te razlozima štrajkanja liječnika ove ustanove. Cilj priče, kaže, nisu optužbe protiv aktualne uprave, a navedene optužbe samo su izjave sindikalne povjerenice, i to u sklopu ukupne priče o sindikatu u KBC-u Osijek. Podsjeća da je KBC Osijek već jednom podnio prijavu protiv nje te da je NVČ donio zaključak kako se ničim nije ogriješila o Kodeks. A s obzirom na to da je nova prijava podnesena gotovo mjesec dana nakon što je ovaj članak objavljen u novinama, ali upravo nakon javne objave o završetku postupka pred Vijećem, novinarka vjeruje da se u ovoj prijavi radi o osobnim zamjerkama Sanacijske uprave protiv nje kao novinarke koja stalno ukazuje na nedostatke u radu ove ustanove, kao i o ogorčenosti zbog prostora koji u medijima dobiva HLS.

Novinarsko vijeće časti zaključuje da je tekst pisan u dobroj vjeri, da sanacijski upravitelj nije demantirao nijedan navod u tekstu te da je mogao tražiti i ispravak. S druge strane, bilo bi dobro da je novinarka tražila i komentar druge strane pa je Vijeće novinarki Nefreteti Zekić Eberhard uputilo upozorenje da je dužna kontaktirati i drugu stranu u sporu.

6.1.4. Narušavanje temeljnih prava čovjeka

Hrvatsko novinarsko vijeće reagiralo je na zahtjev Sanje Baković za pokretanjem postupka protiv Tvrtka Dolića, autora teksta "U zemlji katolika četiri glavna dužnosnika nisu krštena – Hrvatska je Zemlja majmuna", objavljenog 8. kolovoza 2013. na portalu *Dnevno.hr*. Prema prijavi, taj tekst "vrijeđa, isključuje i na neprikladan način vrednuje građane ove zemlje, na način koji vrijeđa ljudsko dostojanstvo". Na tekst je priopćenjem reagiralo i Hrvatsko novinarsko društvo, ocjenjujući da je šovinistički i predstavlja govor mržnje.

Novinarsko vijeće časti ocijenilo je da vrijeđanjem te prozivanjem najviših hrvatskih političara po nacionalnoj i vjerskoj osnovi, nazivajući ih majmunima i primatima, autor prelazi svaku granicu slobode pisanja, makar se radilo o autorskom tekstu i komentaru. Vijeće ocjenjuje da je povrijeđeno više članaka Kodeksa časti hrvatskih novinara (6, 13, 14, 18, 22), a može se postaviti i pitanje nije li riječ i o kaznenom djelu. Vijeće je autoru teksta Tvrtku Doliću izreklo težu opomenu.

Zahtjev za pokretanjem postupka Vijeću je podnio i Pero Jurišin, konkretno protiv Kristine Turčin zbog teksta "Sve je bilo puno krvi. Roko, što si joj uradio?!", objavljenog u *Jutarnjem listu* 6. kolovoza 2013. godine. Pero Jurišin smatra da je objavljivanjem ovoga članka, u utrci za nakladom, prekršena novinarska etika. Pita nije li bilo dovoljno reći da su djevojci nanosene teške tjelesne ozljede, bez opisa detalja događaja i njegovih posljedica. Postavio je i pitanje bi li novinar/urednik volio da se ovako piše o njegovu djetetu.

Novinarka, naime, razvijajući priču u 13 točaka, ne bi li još više postigla efekt dramatičnoga, prepričava optužnicu protiv mladića koji je u studenome 2012., silujući je, nanio djevojci teške tjelesne ozljede i gotovo prouzročio njezinu smrt. O slučaju se jako puno pisalo kad se dogodio. Ponovo spominjanje svih krvavih i stravičnih detalja toga događaja nakon nekoliko mjeseci žrtvu ponovno čini žrtvom, a takav način izvještavanja poprima elemente medijskog linča. Novinarki Kristini Turčin stoga je izrečena teža opomena.

Na portalu *Index.hr* 14. lipnja 2013. objavljena je slika i tekst "Guzica ovog mopsa stvarno izgleda kao Isus: Je li ovo dosad najjasnija poruka s neba?" autora B.L.-a. Tim povodom Novinarskom vijeću časti pismom se obratio Tomislav Čorluka osjetivši se, kako je napisao, kao čovjek i kao vjernik duboko povrijeđen činjenicom da je takav tekst opće objavljen. Na fotografiji pozadine jednoga psa, iz koje bi se zbog rasporeda dlaka moglo

prepoznati što god tko zamisli, a neki vide i Isusa Krista, tiskan je tekst u kojemu se između ostaloga kaže kako se čeka da se o ovome izjasni i Vatikan.

Novinarsko vijeće časti smatra kako se radi o podrugljivom tekstu zbog kojega bi se pripadnici jedne vjerske zajednice mogli naći uvrijeđenima. S obzirom na to da se glavni urednik portala Matija Babić očitovao na krajnje neprimjeren i prostački način, njegovo se očitovanje može uzeti kao potvrda namjernog izazivanja takvih osjećaja. Da se tekst služi provokacijom kako bi ukazao na neki problem ili izrekao društvenu kritiku, mogao bi se smatrati smislenim, ovako je ostao loš pokušaj duhovitosti, kojim su povrijeđeni osjećaji drugih. Vijeće također smatra kako tekstovi poput ovih nisu dostojni novinarske profesije, ma koliko "klikova" donosili novinarima i urednicima. Stoga je Vijeće uredniku portala *Index.hr* Matiji Babiću izreklo opomenu.

Primjer narušavanja temeljnih prava jedne ženske osobe iz Varaždinskih Toplica mogao se pronaći 2012. u varaždinskom *Regionalnom tjedniku*, lokalnim novinama koje se besplatno dijele na širem varaždinskom području, a koje su uz navođenje punog imena i prezimena te funkcije osobe napisale da je dovršeno kriminalističko istraživanje i da ju se sumnjiči kako je u pet godina za sebe izvukla "nekoliko desetaka tisuća kuna", i to kao bivša ravnateljica dječjeg vrtića. Taj je novac, kako piše list, pronevjerila, s njim se "igrala", a uplašivali su ga roditelji djece istog vrtića u kojem ona danas radi kao "teta". Treba li posebno obrazlagati što je taj list priredio 47-godišnjakinji iz male sredine, koja radi kao "teta" u vrtiću i kojoj tek treba započeti sudski proces za koji nitko ne zna kako će završiti...

Centar za socijalnu skrb Zadar pokrenuo je pred Novinarskim vijećem časti postupak protiv Nataše Rožić zbog teksta "Optužbe na račun Centra za socijalnu skrb", objavljenoga u *Zadarskom regionalu* 18. rujna 2013. U tekstu novinarka prenosi tvrdnje oca prema kojima se Centar za socijalnu skrb u Zadru oglašuje na njegova upozorenja da žena s kojom je u postupku razvoda, zbog alkoholizma i nesređena života, zanemaruje njihovo troje djece te stoga traži da se ona daju njemu na skrb. Navodi se i izjava ravnatelja škole koju pohađa dvoje djece te izjava ravnateljice Centra za socijalnu skrb. Centar, međutim, zamjera novinarki da je fotografijom i punim imenom i prezimenom oca, kao i imenovanjem osnovne škole koju djeca pohađaju, omogućila njihovu identifikaciju i time prouzročila dodatnu traumu. Toj se zamjerki pridružuje i pravobraniteljica za djecu, kojoj se obratio Centar za socijalnu skrb.

U svojem očitovanju Vijeću novinarka tvrdi da su joj navode oca o majci potvrdili neslužbeno i u školi te da djeca više pate zbog nesređenih obiteljskih prilika i oklijevanja Centra za socijalnu skrb Zadar da bolje ispita njihovu obiteljsku situaciju i očeve navode, nego zbog toga što je otkriven njihov identitet. Kaže da inače dobro surađuje s Centrom za socijalnu skrb, a da je o ovom slučaju pisala profesionalno, provjeravajući tvrdnje oca na nekoliko mjesta. Novinarsko vijeće časti izreklo je novinarki Nataši Rožić opomenu.

6.1.5. Narušavanje prava manjinskih grupa

Narušavanje prava manjinskih grupa nije rijetko. U izvještaju o nekoj nesreći ili kojem drugom negativnom događaju nepotrebno se ističe nacionalna pripadnost sudionika. U određenom broju slučajeva to isticanje je tendenciozno i kao takvo predstavlja primjer neetičnog novinarskog pristupa, na izravnu štetu pojedinca i ostalih pripadnika nacionalne manjine.

6.2. Etički prijeporno novinarstvo

Etičke prijepore odnosno dvojbe u novinarstvu možemo sagledati u nekoliko kategorija: korištenje anonimnih izvora, pisanje propagandnih tekstova, loš ukus i opscenost, nesuglasje teksta i naslova te zlouporaba kolumni.

6.2.1. Korištenje anonimnih izvora

Korištenje anonimnih izvora je višeslojna kategorija neetičnog postupanja. Često se može pročitati navođenje "izvora bliskih" Vladi, ministarstvu, policiji, itd., što predstavlja pozivanje na izvore koji u takvoj formulaciji ne mogu biti pouzdani kao argument tvrdnje. Ovdje svakako treba navesti i zlouporabu koja se provodi putem anonimnih pisama čitatelja, koji iznose svoje teze, argumente ili, pojednostavljeno rečeno, služe nekoj svrsi za koju nitko ne namjerava odgovarati. Anonimna pisma česti su način obračuna nekog bez imena s nekim točno imenovanim, čime napadač, uz pomoć urednika, dolazi u poziciju nadmoći, da o ostalim posljedicama i ne govorimo. Ti se slučajevi u novinama obično koncentriraju prije izbora, kada se takvim anonimnim pismima izravno ili neizravno blate protivnici.

6.2.2. Propagandni tekstovi

Propagandne tekstove objavljuju gotovo svi mediji. Problem je, međutim, u tome što ih urednici potpisane ili nepotpisane često objavljuju na informativnim stranicama, bez jasnog isticanja činjenice da se radi o propagandnom tekstu. Time se obmanjuju čitatelji koji zbog položaja i opreme takav propagandni tekst mogu doživjeti kao objektivno-informativan, na njih je izvršen utjecaj koji se najtočnije može okarakterizirati kao manipulacija.¹⁷

"S puno se više promišljanja i pozornosti u dnevnim novinama ili časopisima priprema sastavljanje bilo koje poznate reklame nego što se sastavljaju njihove rubrike ili vijesti. Svaka se skupa reklama pomno gradi na provjerenim osnovama javnih stereotipa ili 'garniturama' utvrđenih stajališta, jednako kao što se neboderi grade na stjenovitim mjestima."¹⁸

Etički je prijeporna objava razgovora u *Regionalnom tjedniku* Varaždin 2012. godine sa sugovornikom odabranim iz redova umirovljenika Ekonomskog instituta, koji već na naslovnici "autoritativno" poručuje: "Nema boljeg rješenja za komunalni otpad u gradu Varaždinu od MBO-a". Takva je pak tvrdnja u najvećem interesu vlasnika spomenutog lista, koji posjeduje upravo tvornicu za mehaničko-biološku obradu otpada u Varaždinu.

Spomenuti *Regionalni tjednik* besplatan je list, zapošljava nekoliko novinara i ne skriva netrpeljivost prema političkim i drugim strukturama koje stoje na putu ostvarivanja gospodarskih, političkih i drugih ciljeva stvarnih vlasnika lista.

U nastavku bih citirala pismo čitatelja koji se obraća *Varaždinskim vijestima*, koje su na tržištu s cijenom od 7 kuna po primjerku, iznoseći ogorčenje pisanjem *Regionalnog tjednika* koji se besplatno dijeli u 40 tisuća primjeraka na području iste regije.

"Već se dulje vrijeme odlučujem na ovakvo pismo vašem i mojem listu, ali dosad sam još uspijevaio pronaći kakav razlog da ga odgodim. Sad su, međutim, svi razlozi skupa sa svim maskama pali u vodu pa sam se prihvatio tastature.

Jedna varaždinska tvrtka ili grupa tvrtki istog ili međusobno povezanih vlasnika, lansirala je svojedobno svoj tvornički list. I sve bi bilo u najboljem redu da se takav list jasno

¹⁷ Usp. S. Alić, *Mediji – od zavođenja do manipuliranja*, AGM, Zagreb, 2009.

¹⁸ M. McLuhan, *Razumijevanje medija*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2008, str. 203.

označio kao tvornički. Ali ne, čak suprotno, taj se list već godinama distribuira po čitavoj Županiji kao – regionalni.

Sve bi bilo još koliko toliko u redu da se spomenuti list drži klasičnog tvorničkog reklamiranja, tipa – mi smo jako dobri, najbolji, kupujte naše proizvode, posjetite naše dućane i sl. Ima, naravno, i toga u tim tzv. novinama, ali ono čega je više, a sad u posljednje vrijeme i previše, jest nedopustivi pokušaj utjecaja na javnost.

Događaj koji je obilježio završetak 2011. godine za Varaždince je svakako podizanje optužnice protiv petoro sugrađana, bivših gradskih dužnosnika i gospodarstvenika – Ivana Čehoka, Davora Patafte, Tomislava Kezelja, Narcise Huljev i Hrvoja Vojvode. Poznata priča o zlouporabama položaja i udruživanju za počinjenje kaznenih djela, konkretno o sklapanju ugovora kojima je grad Varaždin oštećen za najmanje 50 milijuna kuna.

E, sad, vaše su novine svoj posao u izvještavanju obavile točno onako kako je trebalo da bi varaždinska javnost saznala što se događa u ovom našem podneblju. Potpisani ugovori nedvojbeno su štetni za grad Varaždin, dakle za sve nas odnosno za gotovo svakog od nas, osim za vlasnike par tvrtki koje su na drugoj strani tih ugovora. Vaše se novine postavljaju objektivno, možda mrvicu na strani grada odnosno građana, što se od njega i očekuje, a ovaj drugi tjednik, koji iz nekih razloga izlazi upravo isti dan, svrstao se bez zadržke na stranu – optuženih.

To je vidljivo već na naslovnoj stranici, gdje se tek u jednoj maloj 'kućici' našla najava 'Optužnice protiv I. Čehoka i četvorice'. Kao prvo, taj je događaj bio bez sumnje najznačajniji u tjednu, ako ne i u čitavom mjesecu, pa se postavljaju pitanja zašto je na naslovnici skoro prešućen, zašto je nepotpun i zašto je – netočan. Naime, optužnica je podignuta protiv Čehoka i njih još četvoro, a ne – četvorice. Zna se da je među ostalima i jedna dama. Ne komentirajući glavni naslov tog broja ('Lani čak 247 beba manje nego u 2010.') i temu uvodnika glavnog urednika ('Annus mirabilis'), gledam kako je sročena i oblikovana priloga na 'zadanu temu'. Nadnaslov – I TOGA IMA: Nakon optužnice protiv Ivana Čehoka i ostalih oglasili se okrivljenici; glavni naslov – Ugovori štetni za Varaždin ili – tvrtku T7 VIS? Podnaslov – Navodi iz optužnice nemaju nikakve veze s istinom, a iznosi koji se navode su notorna laž, rekao je bivši predsjednik Uprave T7 VIS-a Davor Patafta. Naslovi umetaka: Tvrtka T7 nije ugrožena optužnicom, Nema kaznenih djela.

Ne mogu, a da se ne pitam: Tko stoji iza tih tzv. novina i što se njima želi postići u javnosti. Ako su točne informacije da je Narcisa Huljev 80-postotna vlasnica lista, tada je sve jasno.

Taj list je besplatan i dijeli su u velikom broju primjeraka, prema tome postoji jasna nakana da se njime pokušava utjecati na javnost. Ako je poznat odgovor na pitanje s kojom namjerom, preostaje nam da se pitamo – s kojim pravom?! Pa zar stvarno živimo u zemlji u kojoj svatko tko ima novaca može formirati javno mnijenje? Javno tvrditi za loše da je dobro bez ikakve odgovornosti? Gdje su te agencije, povjerenstva, društva ili odbori za zaštitu javnosti?!

Po toj logici uskoro možemo očekivati i nogometni list u kojem će okrivljene i optužene u nogometnim aferama koje potresaju zemlju proglašavati žrtvama drugih klubova, navijača ili – sistema.

Ako nastavimo tako stiže nam i nekakav Sanader news koji će svaku optužnicu protiv Ive izvrtati u optužnicu protiv onih koji ga procesuiraju. I tako redom, svatko kome pravna država zakuca na vrata ureda, tvornice ili vile odmah tiska vlastite novine i u njima se prikazuje kao, zapravo, žrtva sistema koji ne tolerira 'uspjeh'. Ljudi, ta priča ne valja.

Iz primjera tzv. regionalnih novina nedvojbeno proizlazi da se taj tvornički list svrstava na stranu optuženih za štetu nanijetu Gradu, i kao takav služi kao sredstvo za manipuliranje šire varaždinske javnosti. Ovakvo mazanje očiju već je prešlo granicu prihvatljivog pa se sa strahom pitamo: Što nas još čeka u idućim brojevima tog lista? I hoće li netko moći tomu stati na kraj?

Smatram da bi nekakve poteze trebale poduzeti i vaše novine, već iz tog razloga što im je gore spomenuti list izrazito neloyalna konkurencija. Ako vi u našim novinama baš ništa ne poduzmete moguće je da i vas netko označi kao sukrivce za takve informativne mahalojke."¹⁹

Upravo se iz prenesenog reagiranja čitatelja lokalnih novina mogu iščitati gotovo sve navedene vrste u analizi etičkih prijedora, ali isto tako i jasno vidjeti goruće probleme novinarstva u našoj zemlji, ponajprije manipulaciju čitatelja "obradom" informacije, smještajem, opremom i drugim zahvatima na tzv. informativnim priložima te pronalaskom i aktiviranjem medija u kojima će tako obrađene informacije servirati ciljanoj grupi čitatelja.

Povezano s objavama propagandnih tekstova, treba istaknuti kako se novinarska struka vrlo često bavi s tim problemom, ali bez značajnijih rezultata. Otpor prozvanih kolega i njihovih redakcija zna biti brz i oštar, kao što se to nedavno zbilo u Šibeniku.

¹⁹ Usp. *Varaždinske vijesti*, siječanj 2012.

Šibenski tjednik i *Šibenski portal* podnijeli su Novinarskom vijeću časti zahtjev za pokretanjem postupka protiv Hrvoslava Pavića zbog istupa Ogranka HND-a o radu *Šibenskog tjednika*, u svibnju 2013. Redakcija *Šibenskog tjednika* i *Šibenskog portala* prijavila je predsjednika Ogranka HND-a Šibensko-kninske županije Hrvoslava Pavića, tražeći njegovu javnu ispriku i razrješenje s mjesta predsjednika toga ogranka zbog navodnoga sukoba interesa (zato što Ogranak djeluje u prostorijama koje mu je dodijelio Grad Šibenik bez ikakve naknade), zbog neprofesionalnog ponašanja (zbog toga što je na svojem Facebook profilu objavio ocjenu Ogranka kojom se *Šibenski tjednik* proziva zbog "sustavnog plasiranja propagandnih tekstova koji se javnosti podmeću kao novinarstvo" i svojega komentara u kojemu kaže: "Ovako neće opstati... Ovakvu novinu ne želi niti onaj kome povlađuju... Ni tako te novine nitko ne želi kupovati a kamoli čitati..."), zbog navodnog iznošenja neargumentiranih optužbi i klevetničkog ponašanja (zato što je u pozivu na sastanak Ogranka napisao da u *Šibenskom tjedniku* "etika javne riječi, ugled, dostojanstvo integritet novinarske profesije padaju kao žrtve marketinga..."), te zbog donošenja nelegitimnih odluka (zato što je navodno odluka Ogranka kojom se osuđuje *Šibenski tjednik* donesena bez kvoruma).

U svojem očitovanju Novinarskom vijeću časti Hrvoslav Pavić navodi kako je prostore za djelovanje dobila većina šibenskih udruga od javnog interesa te da činjenica da Ogranak koristi gradski prostor ne predstavlja sukob interesa, s obzirom na to da je ugovor o korištenju potpisao predsjednik HND-a, a ne predsjednik Ogranka. Prostor se inače koristi za rad i sastanke novinara, a otvoren je svima, ne samo stranci na vlasti. Njegovi tekstovi na Facebook profilu, kaže, privatne su naravi.

U vezi s prijavom za neargumentirane optužbe, Hrvoslav Pavić tvrdi da je objavljivanje promidžbenih tekstova kao novinarskih uradaka višegodišnja praksa ovih novina, da urednica dopisuje novinarske tekstove i mijenja im smisao, da direktor i vlasnik Josip Živković i urednica Jelena Devčić priječe i profesionalno i privatno druženje novinara *Šibenskog tjednika* i portala s drugim novinarima, da u tjedniku i na portalu ne žele raditi diplomirani novinari jer ne žele pisati promidžbene tekstove, a ako to odbiju prijeti im otkaz.

Situacija je kulminirala objavom prve strane *Šibenskog tjednika* s naslovom "Dinastija Podrug: Mama Živana htjela bi sina Marka u fotelji voditelja MDF-a?!", u kojemu se, uz mnoštvo upitnika i uskličnika, iznosi niz konstrukcija protiv kolege Marka Podruga, predstavljajući ga kao kadra SDP-a. Sastanak Ogranka sazvan je na prijedlog dviju kolegica, a odluka Ogranka smatra se važećom ako je donese većina prisutnih članova Izvršnog odbora.

Odluka o *Šibenskom tjedniku* i portalu donesena je, kaže, jednoglasno, uz slaganje i onih koji su se ispričali i nisu bili prisutni, kao i mnogih šibenskih novinara nečlanova HND-a. Novinari *Šibenskog tjednika* i portala također su pozvani da kažu svoju stranu priče, no oni, kao ni inače, nisu smjeli ili nisu htjeli doći.

U raspravi, Vijeće je ocijenilo da je Ogranak imao pravo raspravljati o radu lokalnog medija, da je odluka Ogranka pravovaljana, s obzirom na to da je donesena jednoglasno odnosno većinom prisutnih, te da je kadrovska i profesionalna situacija u mnogim lokalnim medijima slična kao u *Šibenskom tjedniku* i *portal*u. Stoga je Vijeće časti ocijenilo da nema razloga za izricanje mjere Hrvoslavu Paviću. Inače, u raspravi i odlučivanju nisu sudjelovali članovi Novinarskog vijeća časti koji bi bili u sukobu interesa.

6.2.3. Loš ukus i opscenost

Loš ukus i opscenost dolaze do izražaja u nizu medija. Bez obzira na to što ponekad nije riječ o teškim etičkim prekršajima, činjenica je da se radi o zagađivanju medijskog prostora u kojem ne bi smjelo biti mjesta za neukus i promoviranje nižih poriva. Jedan od benignijih primjera s naslovnice lokalnih novina: *Lakše se penje uz pomoć "jebežljivca"* (o varaždinskom planinarskom pohodu).

6.2.4. Nesuglasje teksta i naslova

Na nesuglasje teksta i naslova već smo navikli, iako za nj nema nikakva opravdanja. Često je ono rezultat puke želje urednika (i nakladnika) da privuče pozornost čitatelja, ali u znatnom broju slučajeva radi se o svjesnom iskrivljavanju činjenica, s određenima nakanama. Naslov govori jedno, tekst drugo, a formulacija naslova može se višestruko tumačiti.

Sergej Škorić podnio je Vijeću zahtjev za pokretanje postupka protiv Fiore Vežnavera, autora teksta "Milijunske malverzacije opet na riječkom sudu", objavljenog u *Novom listu* 30. srpnja 2013. godine. Prijavitelj nije imao primjedbi na tekst, a Vijeće je ocijenilo da je on korektan i odgovara činjenicama. Sporna je oprema jer se u njoj govori da su ljudi osuđeni, što ne odgovara istini, s obzirom na to da je Vrhovni sud ukinuo prvostupanjsku presudu "zbog bitne povrede odredaba kaznenog postupka" i vratio predmet na ponovno suđenje po nekoliko točaka optužnice. Stoga je Vijeće glavnom uredniku izreklo opomenu.

Regionalna razvojna agencija Međimurje (REDEA) podnijela je Vijeću zahtjev za pokretanje postupka protiv Ivica Jurgeca, glavnog urednika lista *Međimurje*, zbog naslova "Zamjenik župana Zoran Vidović zahtijeva veći angažman razvojnih agencija: Ima li lijeka za nerad u Redei?", objavljenog na naslovnici 24. rujna 2013. i u internetskom izdanju lista. Zatražena je objava demantija, ali je on objavljen s preinakama i ne na istom mjestu gdje je bio tekst na koji se Redea žali.

U intervjuu koji je novinar Vlado Trstenjak vodio sa zamjenikom međimurskog župana Zoranom Vidovićem, govori se i o njegovim sadašnjim zaduženjima u Županiji, posebice o gospodarstvu i poljoprivredi. Jedno od pitanja novinara odnosilo se i na rad razvojne agencije Redea iz čega proizlazi i naslov "Ima li lijeka za nerad u Redei?". Kako stoji u pismu Regionalne razvojne agencije Međimurje Redea, koje je potpisala direktorica Sandra Polanec Marinović, naslov implicira kako su to riječi zamjenika župana Vidovića, a čitanjem cjelokupnog intervjua razvidno je da je taj naslov tendenciozan i senzacionalistički i ne odražava izrečeno. Osim toga, tuže se i zbog svojega odgovora na informaciju objavljenu u tiskanom izdanju i na internetskim stranicama. Odgovor je, naime, objavljen, ali ne u cijelosti, pri čemu prethodno nije zatražena suglasnost za skraćivanje, a nije objavljen ni na naslovnici, gdje je objavljen sporni naslov.

NVČ je ocijenilo da su pritužbe opravdane, da oprema ne odgovara sadržaju teksta, da su iz ispravka izostavljeni dijelovi bez pristanka podnositelja zahtjeva, te da ispravak nije dobio mjesto jednakovrijedno naslovu na koji se odnosi. Od glavnog urednika lista *Međimurje* Ivica Jurgeca NVČ je zatražilo očitovanje, ali ono nije stiglo. Razmatrajući prijavljeni slučaj Novinarsko vijeće časti izreklo je opomenu glavnom uredniku lista *Međimurje* Ivici Jurgecu.²⁰

6.2.5. Zloupotreba kolumne

Među kategorije dvojbene etičnosti svakako bi trebalo uvrstiti i zloupotrebu kolumne, posebne novinarske forme u kojoj pojedinac iznosi svoj vrijednosni sud. Prema dosadašnjoj praksi novinarske strukovne organizacije može se zaključiti da su kolumne još uvijek izuzete od procjene etičnosti. Vjerujemo da će uskoro doći do promjene tretmana kolumne budući da

²⁰ Usp. zaključke 17. sjednice Novinarskog vijeća časti, održane 25. studenog 2013., <http://www.hnd.hr/hr/Zakljucci17sjednice2013/show/67261/>.

je sve više primjera neetičnosti ili barem dvojbene etičnosti u medijskom prostoru rezerviranom za kolumne.

Ivan Salečić podnio je Novinarskom vijeću časti zahtjev za pokretanjem postupka protiv *Portala oko* zbog teksta Ivica Granića "Ne dirajte Miošića: Kad je artista već ponijelo demokratski je pustiti ga da se umjetnički izrazi do kraja", objavljenog 23. srpnja 2013. Ivan Salečić prijavio je Vijeću *Portal oko* zbog spornog teksta-kolumne Ivica Granića, cijeneći da je tekst napisan *ad hominem*, da ne problematizira argumente nego nipodaštava osobe, te sadržajem i stilom odražava pristranost autora. Salečić smatra da je Granić prekoračio mjeru ne samo u medijskoj etici, nego i ukupnoj društvenoj diskusiji.

Novinarsko vijeće časti nije protiv novinara Ivica Granića izreklo nikakvu mjeru, ocjenjujući da je riječ o autorskom tekstu. Kako je navedeno u obrazloženju Vijeća, "s obzirom na to da je riječ o kolumni, odnosno iznošenju vrijednosnih sudova autora, a s obzirom na to da je u svojoj dosadašnjoj praksi odbijalo sankcionirati 'mišljenje', iako često i sâmo u dvojbi koliko su neki od takvih tekstova u skladu s Kodeksom, Vijeće je ocijenilo da ni u ovom slučaju ne bi trebalo posezati za mjerama, odnosno kaznom. Bilo je i težih riječi u kolumnama kolega, ali se to tumačilo kao osebujan kolumnistički stil. Pa, uz sve rezerve zbog takvoga generalnog stava, Vijeće smatra da i ovdje, makar iz principijelnih razloga, treba tako postupiti."

Marijana Matković podnijela je Vijeću zahtjev za pokretanje postupka protiv Ante Tomića, autora teksta "Ministra financija držati dalje od oštih metalnih predmeta", objavljenoga u *Jutarnjem listu* 23. kolovoza 2013. godine. Marijana Matković smatra da bi se rečenice "Jedino bi možda trebali paziti da se ministar financija drži podalje od oštih metalnih predmeta, naročito ako je nekakav sastanak s bankarima", "Mogao bi se, ne dao Bog, Linić zajapuriti i zaklati nekakvog menadžera iz Privredne ili Erste banke" i "Ali zapravo, kad bolje razmislim, ni to mu ne bih zamjerio", mogle ocijeniti kao govor mržnje te da je u pitanju usporedba koja je huškačka. Smatra da bi Društvo trebalo upozoriti da je takav jezik medijima neprimjeren.

Vijeće nije izreklo nikakvu mjeru autoru Anti Tomiću, ali ga je upozorilo da bi ga se moglo pogrešno shvatiti. Tekst predstavlja satiričnu analizu lika i djela ministra financija Slavka Linića, nije pisan u zloj namjeri, stilski i žanrovski je obilježen tekst te bi ga tako

trebalo i čitati. Problematična je, međutim, rečenica "Ali, zapravo, kad bolje razmislim, ni to mu ne bih zamjerio" pa Vijeće upozorava autora da pažljivije bira riječi i formulacije.

7. ZAKLJUČAK

Dimenzija etičnosti u novinarstvu izuzetno je važna ne samo za opstanak i razvoj te profesije već i za proces demokratizacije društva u cjelini. Gospodarska kriza i nastojanja vlasnika medija da se riješe troškova smanjujući novinarska primanja i broj novinara izravni su udari na novinarstvo i njegovu etičku dimenziju. U znatnom broju medija novinarstvo je izgurano u drugi plan, a u prvi su plan dospjeli pokušaji privlačenja pozornosti neprovjerenim i neistinitim navodima, preuveličavanjem, jednostranim pristupom događanju ili osobi, itd.

Vlasnici sve češće podređuju medije interesima oglašivača i naručitelja propagandnog sadržaja. Problematično je što se propagiranje robe ili usluga više ne zadovoljava samo tradicionalnim propagandnim metodama, sve su sve prisutniji razni načini prikrivenog oglašavanja, kao rezultata tješnje suradnje vlasnika medija s oglasnim i PR agencijama. Zbog toga u medije ulazi sve više promotivnih tekstova koji izgledaju poput informacija. Za razliku od tekstova novinara propagandni su tekstovi besplatni, a vlasnik medija ne treba strahovati da će mu se novinarski tekst negativno odraziti na odnose s vlasnikom kapitala odnosno na financiranje medija.

Nepridržavanje etičkih načela u novinarstvu u svom sam radu podijelila u dvije kategorije – kategoriju neetičnog novinarstva i kategoriju etički prijepornog novinarstva. U kategoriju neetičnog novinarstva svrstani su postupci o čijoj etičnosti u najvećem broju slučajeva nema dvojbi, a u kategoriji etički prijepornog novinarstva su postupci o čijoj se etičnosti može raspravljati.

U kategoriju neetičnog novinarstva uvrstila sam i prepisivanje tuđih novinarskih tekstova, a u kategoriju etički prijepornog novinarstva i zlouporabu kolumni. Smatram da oko prepisivanja tuđih tekstova nema etičkih dvojbi. Kolumne, pak, još uvijek slove za svojevrsne rezervate ili slobodne zone u kojima autor može iznositi svoje vrijednosne sudove ma kakvi oni bili. Navedene razloge ne smatram dovoljnim argumentom za automatsko otklanjanje rasprave o etičnosti teksta u kolumni. Uvjerena sam da će u dogledno vrijeme zlouporaba kolumni biti prepoznata kao kategorija neetičnog novinarstva.

Vjerujem da će se naše društvo više i jače potruditi pomoći medijima i novinarstvu u prebrođivanju kriznih vremena te da će više pozornosti i konkretnih poticaja biti usmjereno na neprofitne medije.

Etika i novinarstvo su u čvrstoj vezi, o kojoj izravno ovisi i sama budućnost novinarstva.

8. LITERATURA

- Alić, Sead (2009): *Mediji – od zavođenja do manipuliranja*. Zagreb: AGM.
- Dokumentacija Hrvatskog novinarskog društva za 54. skupštinu HND-a, 28. lipnja 2013.
- Heesen, Jessica (2002): "Medienethik", u: Markus Düwell, Christoph Hübenthal, Micha H. Werner (ur.), *Handbuch Ethik*, Stuttgart, Weimar: Metzler, 2002.
- Kunczik, Michael; Zipfel, Astrid (2006): *Uvod u znanost o medijima i komunikologiju*. Zagreb: Zaklada Friedrich Ebert.
- McLuhan, Marshall (2008): *Razumijevanje medija*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- *Medienethik* (baza članaka),
<http://www.mediaculture-online.de/Medienethik.21.0.html>.
- Nordfors, David (2010): "Razdvajanje novinarstva i medija",
<http://www.media.ba/bs/menadzment-novinarstvo-online-vezza/razdvajanje-novinarstva-i-medija>.
- *Novinar*, Zagreb, br. 4-10/2011; 11-12/2011; 1-2/2012; 4-7/2013; 8-10/2013; 1-3/2014.
- Polegubić, Kristina; Ulaga, Marko (2006): "Moć etičkog poslovanja K. Blancharda i N. V. Pealea",
http://www.filozofija.org/index.php?option=com_content&task=view&id=81&Itemid=4.
- *Regionalni tjednik*, 2012., 2013.
- Schmälzle, Udo; Weth, Christopher (1999): *Medienethik – die Frage der Verantwortung*, Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.
- *Varaždinske vijesti*, 2012., 2013.
- *Večernji list*, 2012., 2013., 2014.
- Vilović, Gordana (2004): *Etički prijepori u Globusu i Nacionalu 1999.-2000*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.